

NOTÍCIES SOBRE ALCOVER EN EL FONS DE L'ARXIU HISTÒRIC DE LA DIPUTACIÓ DE TARRAGONA

L'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona [=AHDT]

La Diputació de Tarragona és una corporació de l'administració local de Catalunya, creada l'any 1835, arrel de la llei de Francisco Javier de Burgos, precursora de l'existència de les províncies a l'estat espanyol. Els antecedents de la institució provincial es remonten a la Constitució de Cadis de 1812, que disposava per primera vegada l'establiment de les províncies. Aquesta organització territorial ha conviscut amb les establertes pels diferents governs posteriors, centrals o autonòmics (partits judicials, comarques). De fet, amb el temps, ha consolidat un model genuï de gestió, de caràcter coordinador, en base a l'augment vertiginós de la demanda de serveis que provoca l'avenç tecnològic en matèria de comunicacions, major densitat poblacional, i altres factors de progrés¹.

Malgrat que la Corporació provincial tarragonina data de 1835, i que ja es té documentada l'existència d'un arxiu a la segona meitat d'aquell segle, no va ser fins el 1964 que sofreix una profunda reestructuració pel que fa al seu arxiu. A inicis de 1997 es creà l'Arxiu Històric, titular de totes aquelles sèries documentals de més de 30 anys d'antiguitat (i, per tant, sense vigència administrativa)². Situat al C. Santa Anna 8, de Tarragona, custodia el fons antic generat per la Diputació, en el que s'hi pot observar com a denominador comú: la gestió de control (polític, fiscal), de serveis (assistencials, de comunicacions), de foment (obres, infraestructures), i d'altres, a l'àmbit de tot el territori de la demarcació. El fruit d'aquest quasi 170 anys de gestió del territori, i també els principals trets de l'evolució política i social del país, es poden anar seguint a través de la seva documentació.

A l'AHDT hi ha quatre fons: el propi de la Diputació, el Fons de Reserva, el Fons musical de Mn. Salvador Ritort i Faus i el Fons d'Imatges. Al fons de Diputació se li donà una classificació orgànica. Es divideix en 18 seccions, la majoria de les quals es subdivideixen en dues sèries que compten amb la seva pròpia numeració, la de capses en foli (f) i la de capses en quart (q): Actes, Cultura [CUf, CUq]. Governació [GOf, i GOq], Intervenció [INf, INp - pressupostos-], Obres Públiques [OPf, OPq], Llibres Administratius [LA], etc.

Possibilitats d'investigació

Molts camps de la història i de la humanística poden investigar-se a través dels fons documentals de l'AHDT: història agrària, història política, demografia, onomàstica, geografia, etc³.

Per conèixer una aproximació a la riquesa de la vila, tenim diversos camins de consulta: per al s. XIX, les quotes fiscals assignades cada exercici econòmic (a l'AHDT és fàcil la consulta a través del buidatge efectuat del *Butlletí Oficial de la Província*); per al s. XX, la fitxa de recursos agropequaris (superfícies,

conreus, ramaderia, valoracions econòmiques, etc.) dels primers anys de postguerra [Inf, 47], i la secció de *Cadastre*4.

Dades de població absoluta de l'època contemporània, podem escatir-les combinant arxiu-biblioteca-hemeroteca (documents, bibliografia i el BOPT 5). A tall d'exemple exposem el quadre de xifres d'habitants d'Alcover del s. XIX i XX 6.

Any	Font	Cases	Veïns	Animes	Residents
1835	GOq., 1		798		
1849	Madoz, I, p. 29	700			
1857	BOPT, núm. 118			3.226	
1860	GEC, I, p. 473			3.368	
1864	BOPT, núm. 28			3.368	
1865	BOPT, núm. 15			3.368	
1870	BOPT, núm. 154				3.311
1900	GEC, I, p. 473			1.953	
1907	Gras, p. 16			1.914	
1930	GEC, I, p. 473			2.760	
1936	Exp. <i>Regiones Devastadas</i>			2.680	
1939	Id.,			2.489	
1960	GEC, I, p. 473			2.643	
2000	Revisió del Padró Municipal				3.787

Aclariments a la Font. Madoz: MADDOZ, PASCUAL. *Artículos sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del regne d'Aragó al "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar"*. Barcelona: Curial, 1985, II vols. Gras: GRAS Y ELIAS, FRANCISCO. *Historia de los lugares, villas y ciudades de la Provincia de Tarragona*. Barcelona: Tipografía de Julián Doria, 1907. GEC: *Gran Enciclopèdia Catalana*. Barcelona: Fundació Gran Enciclopèdia Catalana, 1970-1980, X vols. La Revisió del Padró Municipal està extreta de l'article a la premsa publicat a *El Punt*, de dimarts 06-11-2001, p. 3.

Més per a l'onomàstica o la geografia humana que per a la demografia serveixen els llibres que apleguen els censos electorals de les localitats de la demarcació. A l'AHDT, comptem amb censos electorals de: 1904, 1911, 1912, 1913, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923, 1925, 1928, 1930, 1931, 1932, 1934 i 1945, 1946, 1951 i 1955. Aquests censos electorals, ultra la informació de caire polític que aporten7, també poden ser emprats per confeir manuals d'onomàstica, piràmides d'edat, estudis sobre oficis antics, reconstruir l'evolució urbana de la localitat, etc., ja que en ells apareixen dades com: nom i cognoms (en algun cens, fins i tot, malnoms...), edat, adreça (carrer, plaça), ofici i nivell d'alfabetització8.

República i Guerra Civil Espanyola

Pel que fa a la història política, ultra la consulta sistemàtica i exhaustiva de seccions com *Governació* o *Actes*, que segur que aportarien una munió d'interessants dades (a l'AHDT comptem amb la documentació de la Comissaria Delegada de la Generalitat Republicana), hi ha diverses agrupacions documentals que ja, d'entrada, ens poden resultar força útils: la constitució dels consistoris municipals després de les eleccions de 1934 (II

República) **[GOf, 20]**, l'inventari de l'arxiu municipal de 1945 **[GOq, 95 i GOf, 53]**, i sobretot l'expedient tramitat per la secció de *Regiones Devastadas* **[R/D, 3]**, etc9. Vistos en detall, resulten més fàcils de copsar:

Acabada la guerra, el Govern Central va voler conèixer en quin estat havien quedat el patrimoni arquitectònic i el documental antic. A efectes d'aquest últim, va adreçar una enquesta a tots els ajuntaments perquè informessin sobre l'arxiu municipal, i si conservava documentació antiga (1945). Diputació va fer d'òrgan coordinador del programa, i per això és a l'AHDT on es guarden les contestacions a l'enquesta tramesa pels secretaris. A la referent a Alcover hi ha un inventari on consta documentació anterior al segle XIX (quan no és el cas de la majoria de localitats).

El *Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones*, va ser un organisme nacional que es diversificà perifèricament amb comissions provincials presidides pels governadors civils, la tasca executiva de les quals anava a càrrec de les diputacions¹⁰. El seu primer objectiu va ser inventariar, localitat per localitat, tot el patrimoni arquitectònic i monumental destruït durant el període de la Revolució i subsegüent Guerra Civil. Per fer-ho, van procedir a enquestar (1939) tots els municipis per mitjà d'uns impresos on havien de fer constar tota la informació que calia. Els expedients que van enviar els municipis, s'apleguen en aquesta secció, ordenats alfabèticament. Cada un d'ells s'enceta amb una fitxa elaborada amb les bases dels impresos, on consta:

- la població de la localitat abans i després de la guerra (aquesta és la font que hem utilitzat per complementar l'anterior quadre de poblacions absolutes)
- el nombre de cases registrades, el de les destruïdes,
- quina va ser la causa de la destrucció, i
- una valoració econòmica de les pèrdues declarades¹¹.

Foment

L'activitat en construcció d'infraestructures (culturals, urbanes, de comunicació) duta a terme per la Diputació en la demarcació ha constituït un dels eixos fonamentals sobre els quals ha consagrat la seva important funció com Administració. Alcover, com qualsevol altre localitat, no ha estat al marge d'aquesta generosa política de foment.

A l'AHDT es guarden els expedients de moltes obres vials referents a Alcover¹², expedients que solen contenir: memòria, antecedents, plecs de condicions, licitacions, certificats d'obres, manaments de pagament, plànols, etc.:

- la carretera de Reus-Tarragona a la general d'Alcover (1871-1889)
- carretera de Tarragona a la general d'Alcover (1881-1884)
- camí veïnal d'Alcover al caseriu de Tusalet (1929-1932) (1939-1956)
- camí veïnal de Can Ferré a la carretera d'Alcover-Calafell, per Mas de'n Bosch (1928-1953)
- carretera de Masllorens a la general d'Alcover-Calafell (1951-1953)

- carretera d'Alcover-Tusalet a la de Vilanova de Prades (1950-1953)
- camí veïnal de Picamoixons a la carretera d'AlcoverCalafell (1945-1955) **[OPq, 57 i OPf, 34, 141, 142, 281, 282, 287bis, 318 i 328]**

Pel que fa a l'aspecte urbanístic, durant el segon quart del segle XX, va participar en el finançament de les obres de construcció de rentadors, abeuradors i escorxador, i millora d'accés als rentadors, a més de la urbanització de la muralla de dalt **[OPf, 366]**.

Igualment, va subvencionar diverses obres a l'Església de la Sang, i nombroses intervencions de recuperació i condicionament dels voltants de l'ermita de Nostra Senyora del Remei, entre 1955-1961, per un import total d'unes 65.000.- de l'època¹³. Aquesta actuació, permet que l'AHDT compti amb la sèrie d'expedients d'arranjament, condicionament, millora o embelliment d'ermites, entre les quals la d'Alcover, els quals solen contenir: instància petitoria, resolució plenària de concessió de l'ajut, informe sobre l'actuació pretesa, projecte d'obres, i, en alguns casos, dibuixos, croquis o fotografies **[CUf, 13 i 21, i OPf, 445]**.

Diversa de les actes de la Comissió Provincial

La tasca de buidatge de les actes de Diputació (Diputació, Comissió provincial i Diputats residents), iniciada en els volums de l'últim quart del segle XIX (1876-1884), aporten al fitxer, cada dia més complert, una bona diversitat de notícies sobre la vila, interessants per als estudiosos locals.

De la selecció que fem, estan a tall d'exemple: els tràmits i operacions d'expropiació de terrenys per a la construcció del primer tram de la carretera amb Calafell (març i octubre de 1876); la negativa de l'Ajuntament a abonar el lloguer d'una casa propietat de Francisco Parés, que el gener de 1874 (tercera guerra carlina) va ser tapiada pel comandant militar de la vila i fortificada (10-10-1876); aprovació del projecte de construcció de carretera veïnal d'Alcover Calafell a la Bisbal del Penedès (13-12-1877); expedició d'una comissió de constrenyiment per impagament d'impostos contra l'Ajuntament (19-06-1878); concessió de moratòria de 6 anys (04-07-1878), deute de l'Ajuntament de 2.251.- a Pere Anguera Farnós (18-07-1879); irregularitats jurídiques relatives amb la mina "Constancia" (28-11-1879); negativa de l'Ajuntament a abonar les cartes de pagament del contractista Francisco Llorens Ros, denúncia al Govern Civil i comminació a pagar (28-05, 08-10-1880, 13-02, 27-02-1882, 29-03, 09-05-1884); tramitació de registre de la mina "Degotall" (29-10-1880); tramitació d'indemnització dels propietaris de les 58 finques expropiades per a les obres de la carretera a Calafell (6-02-1882); aprobant acabament del tram de carretera a Valls (4-01-1883); verificació projecte de carretera a Mont-ral (3-04-1884), etc.

* * *

L'AHDT es complementa amb una biblioteca d'història local, formada a partir de subvencions concedides per publicacions i dels intercanvis de l'antic Institut d'Estudis Ramon Berenguer IV i actual Servei de Publicacions. També disposa

d'un fons d'imatge, en el qual s'hi pot trobar alguna fotografia sobre actes d'inauguracions i visites realitzades a la vila (el juliol de 1973 –en blanc i negre- i el 25 de novembre de 1977 –en color-).

MANEL GÜELL
Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona

NOTES:

- 1- Sobre diputacions, vegeu GONZÁLEZ CASANOVAS, J.A. *Las diputaciones provinciales en España. Historia política de las Diputaciones desde 1812 hasta 1985*. Madrid: Mancomunidad General de Diputaciones de Régimen Común, 1986, RÍQUER, BORJA DE (dir.). *Història de la Diputació de Barcelona*. Barcelona: Diputació, 1987, SARRIÓ I GUELDA, JOSEP. *La Diputació provincial de Catalunya sota la Constitució de Cadis (1812-1814) i 1820-1822*. Barcelona: Direcció General d'Administració Local, Departament de Governació de la Generalitat de Catalunya, 1991; sobre la de Tarragona: ANGUERA, PERE; ARNAVAT, ALBERT; COSTAFREDA, MERCÈ. *La Diputació de Tarragona. Imatges per a una Història*. Tarragona: Diputació, 1986.
- 2- GÜELL, MANEL. "El Archivo Histórico de la Diputación de Tarragona y sus series documentales". dins: *I Jornadas de Archivos Históricos en Granada*. Granada: Archivo Municipal, 28-29 d'abril de 1999 (en cd); GÜELL, MANEL. "Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona". *Kesse*, Cercle d'Estudis Històrics i Socials del Camp de Tarragona "Guillem Olivé" (en premsa); PEREA I SIMÓN, EUGENI. "L'Arxiu de la Diputació de Tarragona: una font contemporània de coneixement històric". *La Morera de del Montsant*, 2001, 11-12.
- 3- Els manuals d'història local d'Alcover més importants per complementar bibliogràficament qualsevol estudi o investigació són: DD.AA. *Alcover. Estat de la qüestió (Cicle de conferències celebrades durant la primavera de 1987)*. Valls: Centre d'Estudis Alcoverencs, 1987, 171 p., i DD.AA. *Alcover. Una història*. Tarragona: Centre d'Estudis Alcoverencs, 1997, 354 p.
- 4- Treballs sobre l'Agricultura alcoverenca a la dinovena centúria, els podem consultar a BARBARÀ I CAMAFORT, ANDREU. "L'Agricultura d'Alcover a través dels segles". *Butlletí. CEA*, 1 (gener-març 1978) 2-7; CAÑELLAS I BATET, RICARD. "L'agricultura i el món agrari a Alcover el 1868 a partir de les actes notariales". *Butlletí. CEA*, 43 (juliol-setembre 1988) 10-22; GRAU I MONNÉ, M. DOLORS. *La vila d'Alcover durant el regnat d'Isabel II (1833-1868)*. Lleida: Consell Comarcal de l'Alt Camp, 1993, p. 73-113; CAÑELLAS BATET, RICARD. "Evolució dels conreus a Alcover del XVIII a la meitat de XIX (I); les partides (II)". *Butlletí. CEA*, 79 (juliol-setembre 1997) 16-28; 80 (octubre-desembre 1997) 12-41. Sobre fiscalitat i indústries a l'inici del segle XX, vegeu CAVALLÉ I BUSQUETS, JOAN. "Alcover a començaments de segle". *Butlletí. CEA*, 7 (juliol-setembre 1979) 26-35.
- 5- La col·lecció del BOPT a l'Arxiu de la Diputació de Tarragona, s'inicia el 1857, i ultra algun any que pot faltar, constitueix una sèrie de més de 200 volums, gairebé ininterrompuda, fins a la publicació digital dels nostres dies (accedible als internatutes a través del servidor: altanet.org).

6- Dades de població absoluta d'Alcover a l'època contemporània, es poden trobar a: J.CAVALLÉ. "Alcover a començaments de segle...", p. 30; MIRÓ SOLÉ, PERE. "La població alcoverenca 1920-1929". *Butlletí. CEA*, 60 (octubre-desembre 1992) 16-27; M.D.GRAU. *La vila d'Alcover...*, p. 13-39; AGUILAR, ENRIC i CÀCERES, JORDI. "Aproximació a la realitat demogràfica d'Alcover". *Butlletí. CEA*, 67 (juliol-setembre 1994) 20-27, p. 20-21; MIRÓ SOLÉ, PERE. "Serveis i economia a l'Alcover al primer quart del segle XX". *Butlletí. CEA*, 83 (juliol-setembre 1998) 22-33, p. 22-23.

7- Útils per a l'elaboració de treballs com: MOLINS, JOAQUIM M^a. *Elecciones y partidos políticos en la provincia de Tarragona 1890-1936*. Tarragona: Diputació, 1985, o CAVALLÉ BUSQUETS, JOAN. "Participació política alcoverenca a les eleccions al Congrés dels Diputats 1890-1923". *Butlletí. CEA*, 38 (abril-juny 1987) 11-30.

8- L'estudi onomàstic s'hauria de complementar, en tot cas, amb la consulta de treballs com: BERTRAN VALLVÉ, DIEGO. "750 años de apellidos alcoverenses". *Butlletí. CEA*, 6 (abril-juny 1978) 2-22; CAVALLÉ BUSQUETS, JOAN. "Els noms personals masculins dels alcoverencs segles XIV-XVIII". *Butlletí. CEA*, 44 (octubre-desembre 1988) 7-22; GOMÀ CLAVELL, SALVADOR. "Renoms a la primera meitat del segle XIX". *Butlletí. CEA*, 84 (octubre-desembre de 1998) 14-20.

9- Sobre el tema de la Guerra Civil a Alcover, vegeu, BARBARÀ, ANDREU i ROIG, JOSEP M. "La Guerra Civil a Alcover i la repressió de postguerra". *Butlletí. CEA*, 11 (juliol-setembre 1980) 19-25; BARBARÀ, ANDREU. "Bombes sobre Alcover". *Butlletí. CEA*, 37 (gener-març 1987) 5-6.

10- Sobre el fons del SNRDR de l'Arxiu Històric de la Diputació, vegeu GÜELL, MANEL. "El fons 'Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones' de l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona", dins: *Actes del II Congrés Recerques. Enfrontaments civils: Postguerres i reconstruccions*. Lleida, abril de 2002. Lleida: Recerques / Universitat de Lleida / Pagès editors, 2002, vol. II, p. 868-875.

11- Un article que amplia la informació sobre patrimoni religiós destruït durant la Guerra Civil, és a MASSÓ CARBALLIDO, JAUME. "Sobre el salvament del patrimoni artístic religiós d'Alcover durant la Guerra Civil". *Butlletí. Centre d'Estudis Alcoverencs*, 30 (abril-juny 2000) 19-35.

12- No totes, puig que tenim constància d'altres vials construïts a l'època, com per exemple, el de la carretera amb Vilallonga. ROIG, M. CARME. "Ara fa cent anys", *Butlletí. CEA*, 40 (octubre-desembre 1987) 5-6, p. 5.

13- Sobre l'església de la Sang, vegeu: COMPANYYS I FARRERONS, ISABEL i MONTARDIT BOFARULL, NÚRIA. "El cor de l'església de la sang d'Alcover (segle XIV): reconstrucció i estudi de les restes". *Recull Joan Antonio i Guàrdias (1890 - 1967)*, Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental 'Margalló del Balcó', Tarragona, 1990, 13 -31. Sobre l'ermita del Remei i el seu entorn: DOMINGO I DE PEDRO, MÀRIUS. "'El Remei' com a reserva natural per a Alcover". *Butlletí. CEA*, 24 (octubre-desembre 1983) 14-22; OLLER I DOMINGO, J. "Records d'una excursió al santuari de la Verge del Remei (Alcover)". *Butlletí. CEA*, 56 (octubre-desembre 1991) 10-11.

